

Een gewaarschuwd militair blijft inzetbaar

Vanaf 1990 tot op heden zijn ruim 17.000 militairen ingezet bij crisisbeheersingsoperaties in internationaal verband. Beroepsmilitairen (onbepaalde en bepaalde tijd), dienstplichtigen en soms ook burgers hebben hieraan een bijdrage geleverd. De toegenomen deelname aan uitzendingen heeft voor de krijgsmacht een aanzienlijk aantal veranderingsprocessen op gang gebracht. Inmiddels, zijn in dit kader talloze maatregelen gerealiseerd, en hebben allerlei *lessons learned* geleid tot aanpassingen. Voortdurende dynamiek in deze processen blijft aanwezig, want nieuwe uitzendingen leiden steeds weer tot andere ervaringen. Knelpunten en tekorten blijven dan ook niet uit, en noodzaken steeds opnieuw tot evaluatie en bijstelling van beleid. Nog dagelijks wordt er bijgeleerd, en blijft het belangrijk om de lopende uitzendingen te evalueren. Eén van die gebieden betreft de *personeelszorg* voor uitgezonden militairen en hun thuisfront. Zonder personeel is deelname aan uitzendingen uiteraard onmogelijk, maar het is ook het personeel dat het meest direct wordt geconfronteerd met de gevolgen die een uitzending op menig gebied met zich mee kan brengen. Crisisbeheersingsoperaties verschillen van traditionele oorlogen op allerlei punten. Al langere tijd was bekend dat oorlogs- en gevechtservaringen niet alleen kunnen leiden tot fysieke verwondingen bij militairen, maar tevens tot stress en psychische schade. Inmiddels is gebleken dat voor deelname aan crisisbeheersingsoperaties hetzelfde geldt.

De praktijk van crisisbeheersingsoperaties heeft duidelijk gemaakt dat de operaties voor de betrokken militairen lang niet altijd vreedzaam verlopen. De situaties blijken regelmatig gevaarlijk en conflictgeladen te zijn, waarbij de strijdende partijen geweld, gijzelingen en terreur niet schuwen als het gaat om VN- of NAVO-militairen. Tegelijk echter zijn die militairen zelf bij dergelijke operaties vaak gebonden aan strikte regels van de VN of de NAVO met betrekking tot de uitvoering van interventie- en zelfverdedigingsmaatregelen. Het werken in een oorlogsgebied zonder daadwerkelijk te kunnen ingrij-

pen, kan machteloosheid bij militairen oproepen. De aanwezige bedreiging, machteloosheid en het daadwerkelijk meemaken van ingrijpende gebeurtenissen kunnen de oorzaak zijn van stress bij militairen, waardoor het functioneren en daarmee de inzetbaarheid van de militair op lichamelijk, psychisch en sociaal gebied kan verminderen. Bovendien kan de periode van uitzending ook op andere gebieden stress veroorzaken. Het voor langere tijd afwezig zijn uit de vertrouwde dagelijkse woon- en werkomgeving en het functioneren in een ander land, met een vreemde taal en cultuur, brengt een aanpassings- en verwerkingsproces op gang waarin zich soms problemen kunnen voordoen. De gevolgen van de stress kunnen zich manifesteren op korte termijn, tijdens de uitzending, maar ook lange tijd na terugkeer van uitzending.

Uit onderzoek dat is uitgevoerd door de afdelingen Gedragswetenschappen, op basis van de vragenlijsten die een aantal maanden na afloop van de uitzendingen worden ingevuld, blijkt dat ongeveer één op de vijf uitgezonden militairen psychische klachten ondervindt. Voor vier procent van de uitgezonden militairen geldt dat deze klachten dermate ernstig zijn dat gesproken kan worden van een posttraumatische stressstoornis. In de loop van de jaren is er een uitgebreid zorgprogramma ingevoerd om door middel van preventieve- en zorgbijdragen voor, tijdens en na uitzending zoveel mogelijk psychische klachten trachten te voorkomen en de inzetbaarheid op peil te houden. Het is helaas een *fact of life* dat er ondanks deze zorgprogramma's bij een aantal militairen als gevolg van hun ervaringen tijdens vredesoperaties sprake is van blijvende nadelige (psychosociale) gevolgen. Regelmatig verschijnen er publicaties waarin wordt beschreven hoe schrijnend deze gevolgen voor individuen kunnen zijn. Publicaties die niet bestaan uit smeulige heldenverhalen. Ze verwoorden ervaringen van gewone militairen die deel uitmaakten van een werkelijkheid die soms ver weg lijkt, maar die ontstellend dichtbij kan komen; militairen die gebeurtenissen meemaakten die ze niet wilden meemaken, maar die hen tegelijkertijd hebben geconfronteerd met de waarde van het leven. Zo beschrijft De Vos in *Alleen kinderen huilen* hoe sommige militairen door de uitzending zo kunnen veranderen dat zij terug in Nederland de situatie niet meer aankunnen. Heel vaak pasten de gedragingen en ideeën die sterk door de uitzendings-

ervaringen waren beïnvloed, niet meer bij het gedrag dat in Nederland als normaal wordt ervaren. Na zijn terugkeer zag De Vos hoe sommigen van hen vereenzaamden en langzaam over de rand gleden. Relaties eindigden omdat mensen elkaar niet meer begrepen. Enkele militairen kwamen in de gevangenis terecht omdat de psychische problemen tot niet beheersbare agressiviteit dan wel tot drugs- en alcoholverslaving hebben geleid. De Vos beschrijft dat de problemen na de uitzending bij drie militairen zo groot waren geworden dat zij een einde aan hun leven hebben gemaakt. Als deze problemen ondanks maximale zorginspanning tijdens uitzending niet altijd zijn te voorkomen, zal er alles aan gedaan moeten worden om door optimale preventieve maatregelen en goede nazorg de gevolgen van die problemen in de persoonlijke, familie- en werksfeer zo gering mogelijk te laten zijn. Het zijn dan niet alleen de hulpverleners die daarin een rol spelen maar het is de militair zelf, zijn of haar collega's, de commandanten en het thuisfront die invloed kunnen uitoefenen op de gevolgen van de (psychosociale en/of psychische) problemen.

Zoals uit onderzoeksgegevens blijkt, is het overgrote deel van de militairen zelf in staat op een adequate wijze om te gaan met de ervaringen die zijn opgedaan tijdens uitzendingen. Bij de overige militairen kan een stagnatie in het verwerkingsproces optreden, waardoor zich stoornissen in lichamelijk, psychisch en sociaal functioneren kunnen ontwikkelen op korte en langere termijn. Deze stoornissen kenmerken zich door symptomen van herbeleving enerzijds en symptomen van ontkenning en vermijding anderzijds. Symptomen van herbeleving kunnen zijn: het steeds terugkeren van (elementen van de) gebeurtenis(sen) tijdens de uitzending in beeld en gedachten of dromen; vermijding kan zich uiten in pogingen om gedachten en gevoelens die met de gebeurtenis te maken hebben, te ontwijken.

Andere symptomen kunnen zijn: verhoogde concentratie, slaapproblemen, prikkelbaarheid, angst en lichamelijke reacties. Soms gaan deze symptomen gepaard met verwijten richting de organisatie die verantwoordelijk wordt gehouden voor het bestaan van de problemen. In het laatste geval worden zorg en hulp, aangeboden door de verantwoordelijk gehouden organisatie, pertinent afgewezen. Hoewel militairen niet

gedwongen kunnen worden om de noodzakelijke hulp te ondergaan, is het van belang voor de militair en zijn omgeving, om – teneinde erger te voorkomen – in een vroegtijdig stadium de bijbehorende symptomen te onderkennen en er met de betrokkene over te praten. Veelal wordt aangenomen dat de problemen in de loop van de tijd wel zullen verdwijnen. Als ze aanhouden dan wel ernstiger worden, is het verstandig ondersteuning te vragen van een hulpverlener.

Het moge duidelijk zijn dat commandanten in hun taken op het gebied van personeelszorg aandacht moeten hebben voor de genoemde symptomen bij hun medewerkers. Echter, commandanten hebben een even belangrijke taak in het voorkomen van de problemen in de fase van aanwijzing van militairen voorafgaande aan een uitzending. In principe is iedere militair uitzendbaar en bij de aannameselectie worden aanstaande militairen bezien op hun geschiktheid voor uitzending. Dit laat onverlet dat ervaringen na de aannameselectie tot gevolg kunnen hebben dat een militair (tijdelijk) niet meer uitzendbaar is. De commandant is verantwoordelijk voor het leveren van personeel met de juiste kwaliteit. Hij/zij dient zich bij het aanwijzen tijdig bewust te zijn van de consequenties die het optreden onder bijzondere omstandigheden met zich meebrengt.

Negatieve indicatoren van geschiktheid zijn onder meer:

- recente problemen met alcohol en/of drugs;
- (tijdelijke) destabiliserende factoren in de werk en/of privésfeer;
- recente veroordelingen voor een bepaalde categorie vergrijpen;
- overige sociaal-medische indicatoren.

De commandant heeft voor aanwijzing tot uitzending de beschikking over een eigen P-dienst en een Sociale Coördinatie Commissie (SCC) dan wel een Sociaal Medisch Team (SMT), die hem daarbij kunnen adviseren. In principe zullen het SCC/SMT van het onderdeel op de hoogte zijn van het aanwezig zijn van negatieve geschiktheidsindicatoren bij militairen. In twijfelgevallen kunnen zij een militair doorverwijzen naar een deskundige, die nader onderzoek kan verrichten. Het op deze wijze uitvoeren van maatregelen ter voorkoming van individuele problemen tijdens dan wel na een uitzending is niet alleen van belang voor de inzetbaarheid van de individuele militair maar ook voor de slagvaardigheid van militaire eenheden.